

nec ab igne vel leviter essent afflati, nec pili cutis aut vestium essent ambusti et rasi. Sicut enim res odorata remote efflat odorem, ita ignis in corpora remota suam vim exerit eaque afflat, quasi odoraretur sibi esse aliquod obiectum combustibile, sibi debitu. Codex vero Vaticanus Basilii Porphyrogeniti imperatoris, quem initio libri citavi, eos reipsa tandem martyrium subisse affirmat. Verum nil tale habent Epiphanius, Dorotheus et alii, nec Martyrologium Romanum, in quo hi tres quasi Sancti consignantur, nulla martyrii mentione 16 decembris; sic enim habet: «Trium puero- rum, Ananie, Azarie et Misaelis, quorum cor- pora apud Babylonem sub quadam specu con- dita sunt:» postea translata Romam in templo S. Adriani in foro boario sepulta, ut habet ibi- dem marmorea inscriptio, religiose coluntur.»

Danique quod ad eorum profectionem et posteritatem attinet, sunt hic Romæ Judei et Rabini, qui se ab hisce tribus pueris prognatos esse jactant, ad eosque suam genealogiam continuam et longa avorum serie deducunt; ideoque ab eis nomen Ananie, etc., et cognomen *sforino* (ab eorum furno et fornace, in quam conjecti sunt), assumunt. Ita ipsi, fidelium, felicium et nobilium patrum infideles, infelices et ignobiles filii. Adde fabu- losi; hi enim tres pueri fuerunt virgines, ideoque ab igne illæsi, uti superius ex Damasceno docui. Dices: Tum fuerunt virgines; at postea duxerunt uxores, et procrearunt liberos. Respondeo hoc gratis dici, et esse improbabile. Quis enim credat eos suam virginitatem tam nobili martyrio et mi- raculo decoratam conjugio corrupisse, ac tan- tam maculam dedisse in gloriam suam? Gran- devi jam tum erant, et qui usque ad eam ætatem uxore abstinerant, in ætate senescente, post tanta castitatis trophæa, eam servare nequiverunt vel notaerunt?

Porro post hæc verba: «Et odor ignis non transisset per eos,» in multis Septuaginta codici- bus additur: *Et adoravit coram eis rex Dominum:* quod tamen Latini codices non legunt, nec a S. Hieronymo, nec a Theodoro agnoscitur.

38. VERBUM REGIS MUTAVERUNT. — Id est con- tra regis imperium egerunt. Ita Vatablus Chaldaice est *כַּוְוַּ שְׂמַרְוּ*, quod secundo verti potest, *secun- daverunt*, secundo loco habuerunt, id est postposue- runt verbum regis legi Dei, scientes oportere Deo magis obedire, quam hominibus. Hinc patet hos tres pueros esse martyres, imo martyrum quasi primitias, qui cæcis præluserunt, et fortitudinis exemplar dederunt posteris omnibus, presertim christianis: quia ipsi ante Christum, sine exem- plo, primi in lege veteri, pro unius Dei cultu li- bentissime et constantissime ignes tyranni subie- runt, seque in certissimam mortem dederunt, eamque violentissimam reipsa omnino obissent: idque naturaliter et necessario, nisi a Deo contra nature cursum miraculose fuissent conservati et erepti. Simili de causa Daniel missus in lacum leonum, hæc inde a Deo sit ereptus, censendus est martyr. Nec enim convenit ut miracula virtuti sint damno, ejusque meritum et premium mi- nuant, cum ad eam illustrandam adhibeantur, «Hæc enim meritum confessionis (martyrii) non minuunt, sed magna divina protectionis or-»

tendunt,» inquit S. Cyprianus, epist. 58, quæ est ad Lucium Papam, S. Chrysostomus, hom. *Quod nemo læditur nisi a seipso*; et favet S. Hieronymus in cap. xx *Matth.*, et alii; ac disertè S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arian.*, hos tres pueros vocat mar- tyres: Codex vero Vaticanus Basilii Porphyro- geniti imperatoris, quem initio libri citavi, eos reipsa tandem martyrium subisse affirmat. Verum nil tale habent Epiphanius, Dorotheus et alii, nec Martyrologium Romanum, in quo hi tres quasi Sancti consignantur, nulla martyrii men- tione 16 decembris; sic enim habet: «Trium puero- rum, Ananie, Azarie et Misaelis, quorum cor- pora apud Babylonem sub quadam specu con- dita sunt:» postea translata Romam in templo S. Adriani in foro boario sepulta, ut habet ibi- dem marmorea inscriptio, religiose coluntur.»

Danique quod ad eorum profectionem et posteritatem attinet, sunt hic Romæ Judei et Rabini, qui se ab hisce tribus pueris prognatos esse jactant, ad eosque suam genealogiam continuam et longa avorum serie deducunt; ideoque ab eis nomen Ananie, etc., et cognomen *sforino* (ab eorum furno et fornace, in quam conjecti sunt), assumunt. Ita ipsi, fidelium, felicium et nobilium patrum infideles, infelices et ignobiles filii. Adde fabu- losi; hi enim tres pueri fuerunt virgines, ideoque ab igne illæsi, uti superius ex Damasceno docui. Dices: Tum fuerunt virgines; at postea duxerunt uxores, et procrearunt liberos. Respondeo hoc gratis dici, et esse improbabile. Quis enim credat eos suam virginitatem tam nobili martyrio et mi- raculo decoratam conjugio corrupisse, ac tan- tam maculam dedisse in gloriam suam? Gran- devi jam tum erant, et qui usque ad eam ætatem uxore abstinerant, in ætate senescente, post tanta castitatis trophæa, eam servare nequiverunt vel notaerunt?

OMNEM DEUM. — *omnem deum:* Hebræis enim non *omnis* idem est quod *nullus*.

96. LOCUTA FUERIT BLASPHEMIAM. — Rex hoc prodigio non videtur plane fuisse conversus: nam non vetat coli idola, nec præcipit coli unum Deum Hebræorum, sed tantum vetat ne quis eum blasphemet.

97. PROMOVIT SIDRACH, etc., — *g. d.* Rex non tantum tres pueros restitit in pristinam dignita- tem, et in suas prefecturas; sed insuper status et prefecturas eorum adauxit. Ita S. Hieronymus; editio Septuaginta Romana addit: *Et amplificavit eos, et dignos habuit ipsos, qui præessent omnibus Judæis, qui erant in regno suo.*

Vide hic quid faciant constantia, virtus et sanc- tum paucorum exemplum: hoc enim tres pueri hi monarcham Babyloniorum ferocissimum et potentissimum converterunt, ut Deum verum toto regno suo deprecarent, sicut sequens ejus doce- bit edictum.

Ita S. Pachomius cum adhuc gentilis militaret in exercitu Constantini, videns Thebis charita-

tem christianorum erga milites afflictos, quibus omnia necessaria liberaliter suppeditabant, hoc exemplo ad Christum conversus, tantus evasit quantus in Iherosolim celebratur. Ita Baronius, anno Christi 316.

Venerabilis Boda, lib. *I Hist. Angl.* cap. vii, re- fert S. Albanum a paganismo per clericum ejus- dem, quem hospitio receperat, piam et sanctam vitam ad Christum fuisse conversum, ac tandem martyrem evasisse.

S. Afra, ut habet ejus Vita apud Surium, 3 au- gusti, a meretricia vita cum tribus suis puellis ad Christum est conversa exemplo pietatis, gravitatis et castitatis S. Nereissi Episcopi, quem, serviente persecutione, receperat hospitio.

Rufinus, lib. *XI Histor.* cap. ix, de S. Gregorio Nazianzeno ita scribit: Nazianzi in locum patris Episcopus subrogatus, hæreticorum turbinem fideliter tulit. Rediit vero pace, Constantinopolim ad ecclesiam decendara venire rogatus, non ab- nuvit. Ubi hævi tempore tantum ad emendandum populum vetustis hereticorum infectum venenis profecit, ut tunc primum christiani sibi fieri vi-

derentur, et novellam lucem aspicerent, cum reli- gionis doctor multa quidem verbis, plura tamen doceret exemplis: nec viderent ab e discipulis aliquid imperari, quod non prius ipse fecisset.

98. NABUCHODONOSOR REX. — Est hic nova novæ rei narratio: est enim hic titulus epistolæ regis quæ sequitur cap. iv, quæ narrat rex suam super- biam, humiliationem, conversionem in bestiam, et reductionem in regnum. Unde ex hoc loco Theodoretus et Lyranus et alii inchoant caput quartum; eo enim hæc pertinent. Quocirca in nonnullis Græcis codicibus ante hæc verba inscri- bitur quasi titulus, *Ἐπιτομή*; id est *Visio quinta Dan- telis*.

100. REGNUM EJUS REGNUM SEMPERITURUM, ET PO- TESTAS EJUS IN GENERATIONE ET GENERATIONE. — Vox et idem est quod *idcirco*. Prius enim est ratio, et quasi causa posterioris: quia enim Dei regnum est æternum, idcirco potestas ejus se exten- dit ad omnia sæcula. Nam, ut ait Trismegistus in *Asclepio*, cap. xi: «Immobilis est æternitas, in quam omnium temporum agilitas remeant, uti ex eadem sumit exordium.»

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput continet epistolam Nabuchodonosoris, qua ipse primo, narrat secundum eum somnium, de arbore magna ab angelo succisa. Secundo, vers. 16, quod Daniel illud interpretatus sit de Nabuchodonosore et regno expellendo, et in bestiam commutando. Tertio, vers. 30, se reipsa quasi bestiam regno expulsum, sed post septem annos sibi et regno restitutum, narrat. Unde, vers. ultimo, Deum agnoscit et glorificat.

1. Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, et florens in palatio meo: 2. som- nium vidi, quod perterruit me: et cogitationes meæ in strato meo, et visiones capitis mei conturbaverunt me. 3. Et per me propositum est decretum ut introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, et ut solutionem somni indicarent mihi. 4. Tunc ingredie- bantur arioli, magi, Chaldæi, et aruspices, et somnium narravi in conspectu eorum: et so- lutionem ejus non indicaverunt mihi: 5. donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Baltassar secundum nomen Dei mei, qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso: et somnium coram ipso locutus sum. 6. Baltassar princeps ariolorum, quoniam ego scio quod spiritum sanctorum deorum habes in te, et omne sacramentum non est impos- sibile tibi: visiones somniorum meorum, quas vidi, et solutionem earum narra. 7. Visio ca- pitis mei in cubili meo: Videbam, et ecce arbor in medio terræ, et altitudo ejus nimia. 8. Magna arbor, et fortis: et proceritas ejus contingens cælum: aspectus illius erat usque ad terminos universæ terræ. 9. Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimius: et esca uni- versorum in ea, subter eam habitabant animalia, et bestia, et in ramis ejus conversabantur volucres cæli, et ex ea vesebatur omnis caro. 10. Videbam in visione capitis mei super stru- tum meum, et ecce vigil et sanctus de cælo descendit. 11. Clamavit fortis, et sic ait: Suc- cidite arborem, et præcidite ramos ejus: excutite folia ejus, et dispergite fructus ejus: fugiant bestia, quæ subter eam sunt, et volucres de ramis ejus. 12. Verumtamen germen radicum ejus in terra sinite, et alligetur vineculo ferreo et aëreo in herbis, quæ foris sunt, ex- tore cæli tingatur, et cum feris pars ejus in herba terræ. 13. Cor ejus ab humano commu-

tetur, et cor ferro datur ei : et septem tempora mutantur super eum. 14. In sententia vigilum decretum est, et sermo sanctorum, et petitio : donec cognoscant viventes, quoniam dominatur Excelsus in regno hominum, et cuiuscumque voluerit, dabit illud, et humillimum hominem constituet super eum. 15. Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor rex : tu ergo, Baltassar, interpretationem narra festinus : quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi : tu autem potes, quia spiritus deorum sanctorum in te est. 16. Tunc Daniel, cuius nomen Baltassar, cepit intra semetipsam tacitus cogitare quasi una hora : et cogitationes ejus conturbabant eum. Respondeo autem rex, ait : Baltassar, somnium et interpretatio ejus non conturbant te. Respondit Baltassar, et dixit : Domine mi, somnium his qui te oderunt, et interpretatio ejus hostibus tuis sit. 17. Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cujus altitudo pertingit ad cælum, et aspectus illius in omnem terram : 18. et rami ejus pulcherrimi, et fructus ejus nimius, et esca omnium in ea, subter eam habitantes bestie agri, et in ramis ejus commorantes aves cœli. 19. Tu es, rex, qui magnificatus es, et invaluisti : et magnitudo tua crevit, et pervenit usque ad cælum, et potestas tua in terminis universæ terræ. 20. Quod autem vidit rex vigilum et sanctum descendere de cælo, et dicere : Succidite arborem, et dissipate illam, attamen germen radicem ejus in terra dimitte, et vincidit ferro et aere in herbis foris, et rore cæli conspergatur, et cum feris sit pabulum ejus, donec septem tempora mutantur super eum : 21. Hæc est interpretatio sententiæ Altissimi, quæ pervenit super dominum meum regem : 22. Eicient te ab hominibus, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua, et fenum ut bos comedes, et rore cæli infunderis : septem quoque tempora mutantur super te, donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum, et cuiuscumque voluerit, det illud. 23. Quod autem precepit ut relinqueretur germen radicem ejus, id est arboris : regnum tuum tibi manebit postquam cognoveris potestatem esse celestem. 24. Quamobrem rex consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosinis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum : forsitan ignoscet delictis tuis. 25. Omnia hæc venerunt super Nabuchodonosor regem. 26. Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulabat. 27. Responditque rex, et ait : Nonne hæc est Babylon magna, quam ego edificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ, et in gloria decoris mei? 28. Cumque sermo adhuc esset in ore regis, vox de cælo ruit : Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex : Regnum tuum transibit a te, 29. et ab hominibus eicient te, et cum bestiis et feris erit habitatio tua : fenum quasi bos comedes, et septem tempora mutantur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuiuscumque voluerit, det illud. 30. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, et ex hominibus abjectus est, et fenum ut bos comedit, et rore cæli corpus ejus infectum est : donec capilli ejus in similitudinem aquilarum crescerent, et unguis ejus quasi avium. 31. Igitur post finem dierum, ego Nabuchodonosor oculos meos ad cælum levavi, et sensus meus redditus est mihi : et Altissimo benedixi, et viventem in sempiternum laudavi, et glorificavi : quia potestas ejus potestas sempiterna, et regnum ejus in generationem et generationem. 32. Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt : juxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus cæli quam in habitatoribus terræ : et non est qui resistat manui ejus, et dicat ei : Quare fecisti? 33. In ipso tempore sensus meus reversus est ad me, et ad honorem regni mei, decoremque perveni : et figura mea reversa est ad me : et optimates mei, et magistratus mei requisierunt me, et in regno meo restitutus sum : et magnificentia amplior addita est mihi. 34. Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, et magnifico, et glorifico Regem cæli : quia omnia opera ejus vera, et viæ ejus judicia, et gradientes in superbia potest humiliare.

4. FLORENS IN PALATIO REGI. — Theodoretus ad d. 1. 22. *ὡς ἐν τῷ παλάτιῳ, καὶ πρῶτος ἐν τῷ λαῷ.*

2. SOMNIUM VIDIT. — Quæres, quo anno hoc somnium habuit Nabuchodonosor? Respondeo, anno

regni sui 37; nam anno 35 regni, debellata Ægypto factus est monarcha, indeque anno 2, puta anno regni sui 37, qui fuit annus mundi 3378, vidit statim illam quadrifidam de qua cap. II, ac mox eodem anno ob monarchiam adeptum superbia infumescens, vidit somnium hujus cap., et juxta illud deinde mense duodecimo, anno regni sui 38, regno ut bestia eiectus est, ut patet vers. 26, in quo statim septem annos permansit : octavo demum anno menti et regno redditus, paulo post mortuus videtur anno regni sui 43, qui fuit migrationis Joachin 37. Illo enim anno successit in regno Nabuchodonosori filius Evilmerodach, ut patet IV Reg. xv. 27. Unde et deinceps nulla alia Nabuchodonosori gesta narrantur. Qui sane tanto mutationis et conversionis suæ, multa alioque monumenta reliquisset, et Judæos o captivitate liberis dimisisset, utpote quorum Deum agnoverat.

Dices : Theodoretus et Chrysostomus sic legunt : Anno 18, vidit Nabuchodonosor somnium. Respondeo : Annus hic regni ejus 37 fuit 18 ab excidio templi et captivitate Judæorum. Nam anno 18 regni sui, ipse urbem Jerusalem cum templo eventi : inde usque ad annum 37 regni ejusdem sunt 18 anni. Alii nonnulli censent hæc contigisse anno regni Nabuchodonosori 27, ita ut regno eiectus, ac post septennium restitutus, vixerit in pristina regni gloria per decem annos, scilicet ad annum regni sui 44; nec enim Deus videtur eum restituisse, ut statim e medio tollerent. Sed prius quod dixi verius est, ut patet ex dictis Esch. xxvi. 1, et cap. xxix, vers. 1, et maxime vers. 17. Nimirum voluit Deus misericorditer eum ex vitæ hujus periculis eripere, eum in bono esse statum, et ad meliorem vitam transferre; ne, si diutius viveret, rursus in tanta gloria superbiiret et periret.

3. DONEC COLLEGA. — Te collega non est in Græcis, ne Caraffa quidem; sed est in Chaldæo, fuitque in versione Aquilæ, Symmachi et Theodotionis, ut testatur S. Hieronymus. Perperam apud Theodoretum pro *collega*, id est socius, collega, legitur *ἑταῖρος*, id est alius. Rex Danielæ vocat collegam, quia participem eum fecerat imperii, eumque administrationi Babylonie præfecerat, cap. II, 20 et 48; idque ob explicationem precedentis somni, et ob admirabilem sapientiam et spiritum propheticum, quem in eo comorabat (1).

CUI NOMEN BALTASSAR SECUNDUM NOMEN DEI MEI. — Daniel vocatus est Baltassar, vel, ut Chaldæus

(1) Cum a Chaldæis frustra quesita esset somni interpretatio, hic, ut supra cap. II, 13, non abs re queritur, inquit Rosenmüller, cur Daniel, qui tantam ex istius resolutione summorum celebravit, non jam esset adeptus (sicut cap. II, 29, 11, 47), non primus omnium, vel saltem una cum Chaldæis, interpretatus somni causam, ad regem vocatus fuerit? Cui responderi potest Danielæ, utpote sapientiam principem, non nisi in difficultioribus rebus consultum fore. In casibus vero quotidianis, qui vice sua coram rege fungebantur, somnia et enigmata interpretabantur.

est Baltassar, non ex eo quod rex eum Baltassar filio suo, oheredem vellet facere, ut vult Epiphanius *De Vita Prophetæ*; non etiam ex eo quod somnia regis alioque arcana interpretatus sit, ut voluit Suidas et Joseph; nam puer a prefecto eunuchorum ita vocatus est cap. 1, 7. Dicitur ergo est Baltassar, a *בַּלְטַאֲזַר* Baal, sive Bal, sive Bala (hæc enim omnia idem sunt) Deo Babyloniorum; et *אֲשַׁר* Ashur, id est acutus; et *אֲשַׁר* Ashur, id est thesaurus, q. d. Balis acutus thesaurus, id est Belia acumen et sapientia : eo quod prefectus eum, utpote regio semine ortum, et nobili ingenio præditum, ideoque regi astuturum, sapientissimum fore optaret et portenderet. Hinc nomen Baltassar, vel Balsassar, apud Chaldæos regale erat et divinum, ut patet ex historia hujus libri : fere enim reges Chaldæorum nomina deorum sibi adaptabant : hinc ex Nebo, Bel, Mero, vocati sunt Nabonitus, Baltassar, Merodach, Evilmerodach : Merodach enim idem est quod Mero *מֶרֶךְ* Merodach, id est teneis, vel parvus, Evilmerodach idem est quod princeps Merodach. *Evil* enim significat primam et principem. Porro sicut Chaldæi a Baal deo suos reges cognominant Baltassar, Baladan, Belochus : ita ab eodem Tyrii suos vocant Iobbaal, Abibaal, Balazar, et ab eis descendentes Cathaginenses, ab eodem suis duces nuncupant Hannibal, id est castrorum dominus, sive dux; Malthumal, id est mortis aliquorum dominus; Hasdrubal, etc. Ita Scaliger, lib. VI *De Emendat. temp.* et noster Serarius in cap. II *Josep.*, Quæst. XXV. Sic Hebræi suos reges, Prophetas et viros illustres nomine Dei, puta Jehova, Ia, El, insignierunt Jehova, ut Jehosue, Jehoiakim, Jehosaphat, Jehoiada : Ia, ut Aba, Isaias, Ieremias, Zacharias : El, ut Daniel, Ezechiel, Michael, Gabriel, Raphael. Hæc spectat illud S. Augustini, Quæst. XVI in lib. *Judic.* tomo IV : « Baal, inquit, Punicis videtur dicere Dominum : unde Baalsamen, quasi Dominum cæli intelliguntur dicere. Sane quippe apud eos cæli appellatur, » utique ab Hebræo *שָׁמַיִם* sciamus.

QUI HABET SPIRITUM DEORUM SANCTORUM IN SEMETIPSO. — Theodotion, teste S. Hieronymo, et editio Septuaginta Romana, habent : *Qui spiritum Dei sanctum habet in semetipso*. Hebræi enim *עליוהוּ*, pro quo Chaldæi dicunt *Elahin*, tam Deum quam deos significat, esto sit pluralis, uti dixi Genes. 1, 2. Et quia pluralis est numerus, additur ei pariter epithetum pluralis *רוּחַ קֳדָשׁ* *haddiscim*, quod pari modo tam sanctum quam sanctos, vel sanctorum verbi potest. Porro spiritus hic Dei, vel deorum, est spiritus prophetie. Divinitatis enim propria est divinitio et prænotio futurorum contingentium, æque ac arcanorum cordis.

6. OMNE SACRAMENTUM NOMINE IMPOSSIBILE TIBI. — Græce, *ὅτι ἀδύνατον σοι*, alii legunt et, q. d. *Non facit te impotentem*, scilicet ad illud explicandum, q. d. Nihil superat tuam facultatem et intelligentiam. « Sacramentum » vocat secretum arcanum.

puta somnium a Deo sibi missum, ejusque significationem.

8. **MAGNA ARBOR ET FORTIS.** — Arbor hæc significabat hominem (1). Est enim homo arbor inversa, inquit Aristoteles: nam caput, quod est radix sensationis, intelligentiæ et motus, est sursum: rami vero, id est pedes, sunt deorsum. Unde homo a Clemente Alexandrino in *Athort.* vocatur « planta celestis, » quia cælum versus radicem habet. Hinc et Christus ait *Matth. iii, 28:* « Jam securis ad radicem arborum posita est: » arborum, » id est hominum. Et *Psal. i, 3,* Justus est secus decursus aquarum: et folium ejus non defluet, et fructum dabit in tempore suo. » Aptæ arbor radices habet in terra fixas, homo vero sursum: nam arbor ex terra, homo vero sursum, scilicet ex celo, nutritur. Arbor ergo hæc significat Nabuchodonosoris imperium, et gloria vultu, et amplitudine lonæ lateque patens, et viribus robustum esse. Sic Ezechiel, *xvii, 23,* superbum Sedeciam, et cap. *xxxii, 3,* regem Assyriorum comparat arbori excelsæ: et *Psalms, Psal. xxvii, 55:* « Vidi, ait, impium superexaltatum et elevatum sicut cedrus Libani: transivi, et ecce non erat. » Nimirum tollantur in altum, ut lapsu graviore ruant.

Simili arboris eversæ schemate præsignificata est eversio Ecclesiæ Africanæ per Humericum regem artanum. Rem narrat Victor Uticensis, lib. II *Hist. Wandal.*: « Vidi, inquit, venerabilis Paulus Episcopus arborem usque ad cælos ramis florentibus extensam, quæ etiam dilatatione sua omnem penam Africanam opacabat. Et cum universi ejus magnitudinem et speciositatem gauderent, ecce subito venit asinus violentus, qui defricans cervicem suam super robur radicem ejus, impulsu suo cum ingenti sonitu illam mirabilem arborem elisit ad terram. » Arbor hæc erat Ecclesiæ catholica: asinus eam per radices subruens erat Humericus, eam vastans per Episcoporum et sacerdotum exilia ac martyria.

Hæc ergo arbor symbolum est prosperitatis et gloriæ humane, quæ mox prostratur et ruit. Ita Lyranus. Simili modo huic arbori nostræ comparari posset Adam, parens generis humani: hic enim paradiso quasi arbor magna fuit, florens et affluens omnibus bonis: sed per superbiam et peccatum prostrata fuit in brutales concupiscentias et ærumnas, atque excisa usque ad radices, id est usque ad B. Virginem, quæ intacta germen protulit, scilicet Christum, qui arborem hanc suo floribus restituit, imo florentiorem reparavit. Similis ergo fuit casus Adæ casui Nabuchodonosoris, sicut eidem similis fuit casus Luciferi: unde eidem illum comparat Isaias, cap. *xiv, 12.*

Topologie Lyranus per arborem hanc intel-

(1) Arborum apud Indos, Persas et Ægyptios virum excellentiam significare, refert Achmedes in *Ostrocoriactis*, cap. cc. Sic apud Ezechielum, cap. *xxxii, 3,* arbor est rex Assyriæ, et vers. 18, rex Ægyptus.

ligit hominem virtuosum: « Hæc arbor, » inquit, alta est per justitiam, fortis per constantiam, frondosa per eloquentiam, magna per prædicationem quæ dirigit omnes virtutes, diffusa per misericordiam, fructifera per devotionis exuberantiam. Omnia nec pascuntur ex ea, per fratrem ad exteriorum resubter eam bestia, per sensum exteriorum refrenationem: in ramis ejus volucres cæli, per mortem cadat, contra eum in clamat vigili, id est Christus in Evangelio, vel Prælati prædicando: Succidite arborem, quantum ad desertionem charitatis, quæ est vita animæ: præcidite ramos, quantum ad oblationem voluntatis bonæ: excutite folia, quantum ad defectum bonæ locutionis: dispergite fructus, quantum ad subtractionem bonæ operationis: fugiant animalia quæ subter eam sunt, quantum ad defectum debite subjectionis: alligetur vineolo, quantum ad generationem male consuetudinis, etoque ferreo, propter duritiam obstinationis: ejiciatur foras, quantum ad invehendum in omnibus malis, quia tunc facta est ei frons meretricis: cor ejus ab humano commutetur, quantum ad omnem modum crudelitatis: septem tempora commutetur super eum, quantum ad perversam opinionem tollis legis. Hujus arboris sententias percipiunt in somniis reges, principes, nobiles, divites: quia frequenter in prædicationibus audiunt tantum sententiam, sed non curant, ac si esset tantummodo somnium. » Hæcque Lyranus.

ET PROCIENS EJUS CONTINGENS COELUM. — Est hyperbole, q. d. Altissima erat. Similis est *Deut. i, 28:* « Urbes magnæ et ad cælum usque munite; » vel, ut Græci habent, *murata;* et apud Poetam: « Feni aurea sidera clamor (2). »

ASPECTUS ILLIUS ERAT USQUE AD TERMINOS UNIVERSÆ TERRÆ. — Chaldeus: *Rami ejus ad finem totius terræ profundebantur;* Septuaginta, *Latitudo ejus usque ad terminos terræ.* « Sic et Theodolion, » inquit S. Hieronymus, *veritè dicit, id est latitudo* (vitiose enim in S. Hieronymo legitur *altitudo pro latitudo*), quod ipse explicat *supra, id est dominatio,* q. d. Latissime dominatur Nabuchodonosor, usque ad fines terræ. Est rursus hyperbole: nam Nabuchodonosor tantum Asiam occupavit, non Europam et Libyam.

9. **ESCA UNIVERSORUM IN EA.** — q. d. In hac arbore copiosi erant fructus, ita ut ii omnibus animalibus alendis satis essent: quod præter alia, quæ mox afferam, indicabat potentiam et opes Nabuchodonosoris et Chaldeorum esse tantas, ut ipsi pene omnes homines ad et vivere possent.

Nota: Hujus arboris, id est Nabuchodonosoris, folia, erant pompa vestium, curruum, militum,

Rex est arbor habens sua

(2) Quæ loquendi formula non Hebræi tantum, sed et Arabes ad summam rei aliquis altitudinem describendam ut solent, vide etiam *Deuter. ix, 1.* Græci quoque arborem prælatam *εὐκαρυπτον*, ad cælum pertingentem vocare solent.

folia, fructus, volucres, etc.

Arboris vocatur vel ab quatuor causis.

Tertio. Quarto.

Vita arborum et hominum est vigilia.

Vers. 11.

12. GRAMEN, etc., SINITÆ, — strîpem ei relinquit, ut possit crescere.

ALLIGATUR (scilicet ille, qui per arborem hanc significatur, puta Nabuchodonosor) VINCULO FERREO ET ÆREO, IN HERBIS QUÆ FORIS SUNT (1).

Id est, ut ex Chaldeo vertit Pagninus: *Alligatus vineulo et æreo et ferreo, ponatur in herba agri.*

Nota: Nabuchodonosor cum primo in amentam versus est, mox a suis, ne sibi et aliis noc-

(1) Transit jam, ut sæpe fit in somniis, allegoricum in proprium; nam vineula, ferreum, victus, et limulatio cordis, seu mentis, non competunt arbori, sed Nabuchodonosori per eam significato.

ret, vineulis astrictus fuit et inclusus; sed deinde monitu Danielis solutus et dimissus ivit ad sylvas, vixitque cum bestiis per septem annos, ut patet vers. 29. Ita tamen ut retinuerit vineula aliqua, puta manicas ferreas in manibus, ne ille conjungi possent, neve is uretetur ut homo, sed ut, his disjunctis, reperat ad herbas agri quasi bestia. Hoc enim est quod hic dicitur: « Alligatus vineulo ferreo, etc., in herbis. » Herbas ergo comedens erat ligatus.

Lyranus, quem sequitur Fernandus, *vision. xxii, Comment. II,* sect. ii, per vincula hæc accipit sententiam et decretum Dei infrangibile, de Nabuchodonosoris ejectione a regno. Alii accipiunt durissimam ejus penam et afflictionem, quæ frogit et domuit ejus superbiam. Sed hæc mystica sunt.

13. **COR EJUS AB HUMANO COMMUTATUR.** — Syrus: *Cor ejus ab hominibus transiit;* Arabicus Antiochenus: *Cor ejus divertiatur,* vel amoveatur *ab hominibus;* Arabicus Alexandrinus: *Cor ejus auferatur ab inter homines,* et pro eo

COR FERRE DITUR ET. — Hinc Origenes cum suis docuit hanc non esse historiam, sed parabola, qua sub nomine regis Nabuchodonosoris symbolice describitur casus Luciferi. Sed hæc est heresis: nam historiam esse patet ex simplici narratione totius capituli, et ex cap. *æg., vers. 20* et seq. Ita S. Hieronymus et alii passim.

Quæres, an ergo Nabuchodonosor vere multatus fuit in feram aut bestiam? Primo, nonnulli censent Josephum id affirmare, sed falso hoc ei tribuunt.

Secundo, Dorotheus in *Synopsi,* et Epiphanius in *Vita Danielis,* censent Nabuchodonosorem interius habuisse formam hominis, scilicet animam naturalem, sed exterius mutatum fuisse in figuram bovis anterioris, et leonis posterioris; ac consequenter videntur ei caput et cornua bovis, caudam vero et juba leonis dare. Probant ex eo quod hic dicitur « cor, » non bestia, sed « feræ datur ei: » bos autem est bestia, non fera: leo vero est fera, non bestia: ergo potius in leonem quam in bovis formam mutatus fuit rex. Rursus, quia vers. 30, Septuaginta dicunt ejus capillos crevisse in similitudinem leonum. Adde, rex hic crudelissimus et superbus fuit, ut leo; unde et leonem comparatur, cap. *vii, 4.* Verum in explicatione somni Daniel nullam leonem, sed tantum bovis faciem mentionem, vers. 29 et 30, cum bovis similitudinem factum esse narrat. Jam vero boves non tantum cientes sunt et domestici, sed etiam agrestes et feri, ut sunt ori et bisontes. Talis ergo factus videtur Nabuchodonosor. Sic de Gyze et Minotauri fingunt poetas, eos partim fuisse homines, partim boves. Nam de Gyze canit Ovidius, lib. *IV Trist. eleg. 6:*

Centimanneque Gygen, semibovæque virum;

de Minotauri vero:

Semibovæque virum, semiviræque bovem

Arboris vocatur vel ab quatuor causis.

(1) Transit jam, ut sæpe fit in somniis, allegoricum in proprium; nam vineula, ferreum, victus, et limulatio cordis, seu mentis, non competunt arbori, sed Nabuchodonosori per eam significato.

An Nabuchodonosor versus in bestiam sit mutatus. Prima sententia. Secunda Epiphanius, vers. II. Secunda.

Nabuchodonosor factus est bestia. xxi vel biontia.

evanuisse e consortio hominum, dum scilicet quasi bestia fugit ad bestias in sylvas.

Moraliter, nota hic justam et aptam penam ferinam superbis, tyrannidis, gula et vitis; ob hanc enim ex rege factus est quasi fera: « Et quia elocatione cogitationis se super homines extulit: ipsum, quem communem cum hominibus habuit, sensum hominis amisit, » inquit S. Gregorius, V. Moral. vi. Ecce quam verum hic est illud *Psalm.*

XLVIII: « Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. » Hinc fixit Homerus, quod Circe socios Ulyssis illecebris demeraverit, et convertit in porcos, boves, asinos; Ulysses autem, eo quod ipse ejus cantus et illecebras respicisset, ab ea demerari et converti non potuisse. Hinc rursus nata est illa Pythagoræ sententia de animarum transitu in bestias, quam ipse *μετεμψύχων* vocabat: que si litteraliter intelligatur, falsa est et absurda; si symbolice capiatur et moraliter, vera est et accommodata. Vere dixit Euripides: « Cum videris in sublime quempiam elatum, splendidi gloriantem opibus, ac genere supercilioque supra sortem suam fastuosum, il-
line celere diviniis expecta vindictam. » Et Herodotus, lib. I: « Vides eximia animalia ut fulmine Deus, neque suis opinionibus uti sinat; exigua vero facile fert. Vides etiam ut in ædificia maxima semper, et telissimas arbores celestia tela ingruant. Solet enim Deus eminentia quævis castigare, ideoque sæpe magni et superbi exercitus a paucis vincuntur. Non sinit enim Deus alium præter se altum sapere. » Alius: « Ambitio est elementum malorum. » Denique Socrates sapienter monet: « Quamvis rex natus fueris, audi tamen ut mortalis. Quid tum, quod procul expis? multa abundas pituita. Vestem elegantem fers? at hanc ovicula prius habuit. Aurum geris? hæc fortune inconstans potentia. Opibus affluis? hæc vis est iniqua temporis. Superbis? hujusmodi est stultitia jaclantia, vel hinnitus. At si temperantiam sceteris, divinum donum est. Fit autem temperantia, si seipsum metiaris. » Denique sapienter Seneca in *Thyest.*:

Sic quicumque volet potens
Aule culmine lubrico,
Me dulcis salutare quies.
Obscuro positus loco,
Leni perfruar otio.

nimirum « procul a Jove et fulmine. » Humilis ergo qui procul est a Jove, procul est a fulmine.

ET SEPTEM TEMPORA NUTENTUR SUPER EUM. — Per septem tempora Rabbi Abraham accipit septem hebdomadas, alii septem menses, alii septem anni tempora: annus enim in quatuor tempora dividitur, scilicet in ver, æstatem, autumnum et hiemem: sic ergo septem tempora fore biennium efficerent. Alii, quibus favet Theodoretus, anni, inquit, duo tempora sunt æstas et hiems:

septem ergo tempora, sunt tres anni cum dimidio. Verum passim Latini, Græci et Hebræi septem tempora, interpretantur septem annos: annus enim temporum mensura est communissima et vulgatissima, præsertim in chronicis regum. Sic tempora pro annis capiuntur, cap. XII, 7. Unde Arabicus Alexandrinus vertit: *Et septem anni nutentur.*

14. IN SENTENTIA VIGILUM DECRETUM EST, ET (hic est) SERMO SANCTORUM ET PETITIO, — *g. d.* Ita decernunt vigiles, id est angeli, jubente Deo ad sermonem et petitionem Sanctorum. Ita S. Hieronymus. Arabicus vertit: *Hoc est quod decretum est in mandato angeli sancti; Chaldaice est, et in verbo Sanctorum questio, g. d.* Inferiores angeli quaerunt: Quare ita Deus fecit? et respondebit illis: Ut cognoscant viventes quod dominetur Excelsus.

ET HUMILITATEM HOMINEM CONSTITUIT SUPER EUM, — puta super Nabuchodonosorem; aut potius « super eum, » id est super ipsum, scilicet regnum, ut habent Chaldaeus, Græca, Vatablus et alii. Porro multorum, quos Deus ex vili conditione ad regnum evehit, exempla recensit, *Genes. xxxviii*, in fine.

16. COEPIT, etc., TACTUS COGITARE. — Græce *ἀρρωστής*, id est *obstupuit*, mansit attonitus: ita Vatablus; alii, *hæsitavit*; Polychronius vertit, *ἠσπλάγξ*, id est, *consternatus est super vira novitate rerum ostensarum*, et *cogitabundus factus est*. Nam, ut ait Ptolemæus initio *Almagesti*: « Meditatio est clavus veritatis. » Quocirca sapientes interrogati de casu, vel re difficili, non statim respondent, sed tempus petunt ad cogitandum (1).

COGITATIONES EUS CONTURBANTUR EUM, — quia scilicet dolebat Daniel, regi sibi tam amico, per hoc somnium tam dira portendi.

Symbolice Rupertus in *Daniel.* cap. viii, docet, per Nabuchodonosorem in bestiam conversum significari, primo, quod Deus, stulta mundi eligens, stultam fecit sapientiam hujus mundi per Evangelium Christi. Secundo, victoriam regni Dei, cujus potestatem rex, recepto sensu, confessus est. « Propriam, inquit, reprobande sapientie hujus mundi imaginem superbi regis demeratio præstulit, in eo maxime quod fenum ut bos comedit. Quiddam est fenum bovis hujus pabulum, nisi multitudo carnalium, mane virentium, cito florentium, et cito nihilominus, flore perditio, arescentium? Omnis enim caro ut fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni. Ergo descendente sancto et vigile, ad clamorem ejus ex hominibus ejectus est Nabuchodonosor, fenum ut bos comedit: quia descendente in hunc mundum virtute et sapientia Dei Christo, ad prædicationem ejus stulta facta est sapientia hujus mundi, et

(1) Somnii veram significationem Deus Danieli statim patefecit; igitur non ut rei intelligentiam asspiceret intra semetipsum cogitavit; sed quia, ut infra dicit Cornelius, quia volebat cito procedere ad denuntiandum regi tanta mala.

ejecta ex hominibus divinam rationem recipientibus: solummodo fenum, id est homines superfluos, et super numerum pullulantes ex vitio carnis devorare potuit. »

Ver. 24. 24. ITEX, CONSILIUM MEUM PLACEAT TIBI. — Chaldaice *מַלְאֲכֵי מַלְאֲכֵי מַלְאֲכֵי*, id est *rex, rex meus, vel regnum meum placeat tibi*, ubi *rex* vel *regnum* vocatur consilium; idque elegantius est instar regis, et deliberationis ac sententiæ: est rex: et quia reges regere et regi debent consilio, ut regis rex sit consilium. Unde Pagninus in *Appendice vocum Chaldaicæ*, *Lexici, milki*, id est consilium, eque ac *malica*, id est rex, deducit a *מַלְאֲכֵי malach*, quod *מַלְאֲכֵי* dicitur, id est consulere, notat. Idem tradunt, et multis exemplis confirmant Lexica Chaldaica et Syriaca. Sic ergo Chaldaei et Hebræi regem vocantur a consilio, ut idem sit rex qui consultor, et regnare sit idem quod consulere et polleere consilio, juxta illud Platonis: « Beata sunt respicientibus quas philosophi et sapientes regunt, aut ubi reges philosophantur. » Hinc illud *Proc.* I, 3: « Ne dederis mulieribus substantiam tuam et divitias tuas ad delendos reges. » Septuaginta juxta Romanam editionem vertunt: *Et vitam tuam in seram consilii mutationem*; Theodoton, in *penitentiam*. Et mox: *Noli regibus, o Lammuel! noli regibus dare vitam*. Septuaginta pro *מַלְאֲכֵי*, id est non, legentes, *et*, id est ad, cum, vertunt: *Cum consilio omnia fac, cum consilio bibe vinum*, quasi idem sit consilium quod reges, aut potius eadem vox *malachim* et reges et consilium significet: Noster enim vertit, *reges*; Septuaginta, *consilium*. Hinc Emmanuelis regis nostri, cujus « principatus super humerum ejus, » Isaias, cap. ix, 6, cognomen assignat: « consiliarius: » quin et flomerus Agamemnonem regem cognominat *βουλοσφύριον*, id est *consilio potentem*, puta principem qui nullis consulere debeat. Audi eum *Iliade* 2, *Εἰ, ὅτι τίς ἀγῶνι ἀνὴρ βουλοσφύριος*; *ἄνθρωπος*, id est, *Unus vero princeps vir consiliarius esto*. Præclare Cicero: « Bonum ducent efficiunt, inquit, labor in negotiis, industria in agendo, in providendo consilium, et celeritas in conficiendo. »

PECCATA TUA ELEMOSYNIS REDIME. — Pro *redime* Chaldaice est *פָּרַע* *perae*, id est, *abrumpe, g. d.* Resipisce, inchoa novam vitam mutando crudelitatem in elementiam et misericordiam, inquit Calvinus, additque: Ergo male Papiste ex hoc loco probant actus suos penitentiae et satisfactionis. Verum S. Hieronymus, Theodoton, Vatablus omnesque alii vertunt, *redime*, et Chaldaicum *perae* non tantum abrumpere, sed et redimere significat: inde enim *פָּרַע* *perae*, vocatur redemptio; et *פָּרַע* *perae*, redemptio. Vide Lexicon Regium: idque patet a sermo orationis Danielis. Vult enim ipse non haurire, sed præterita regis peccata ab eo ita dirumpi, frangi (*perae* enim et litteris et significatione idem est quod *frango* et *frango*) destrui et redimi, ut pro his ipse Deum placeat per peccati-

tentiam et elemosynas. Unde Calvinus, veritate convictus, tandem concedit posse sic veritatem: « Peccata tua elemosynis redime; » sed excipit, hanc redemptionem apud homines intelligendam esse, non apud Deum, *g. d.* Redde pauperibus, quæ illis per vim et injuriam eripisti, ut illis dampnum sarcias et res itas. Verum hic est actus justitiæ: Daniel autem suadet actum misericordiae; subdit enim: « Et iniquitates tuas misericordiam pauperum. » Rursus Daniel non vult hominibus, sed Deo a rege satisfieri. Demum enim Excelsus illi hanc plagam inflixisse, ideoque ab eo limendum et placandum esse docuit vers. 22, dicens: « Donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum. »

ELEMOSYNIS. — Chaldaice est *בְּרַקָּה* *betsilca*, id est justitia. Nota: Misericordia et elemosyna hic et alibi vocatur justitia, quia est causa, pars et signum illustre justitiæ et sanctitatis, ut dixi II *Corinth.* IX, 9.

Moraliter, docet hic Daniel consiliarios, confessorios, concionarios principum, quam vere et sincere eorum vita carpere, et contra ea sana consilia et remedia suggerere debeant. Videmus enim multos his adulari, crimina excusare, itaque se et ipsos perdere. Præclare Seneca, lib. VI *De Benef.* cap. xxx: « Monstrabo tibi, inquit, cuius rei inopia laborem magna fastigia, quid omnia possidentibus desit; scilicet, ille qui veram dicat, et hominem inter mentientes (adulatores) stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perducunt vindictæ a consensu concitante fallacem. Non vides quemadmodum illos in proscenio agat extincta libertas, et fides in obsequium servile submissa; dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque; sed adulandi certamen est, et unum amicum omnium officium, una contentio, quibus blandissime fallat? » Et mox: Hinc « perpetua credunt, quæ in summum producta maxime mutant. Ingentia super se casura regna frægerunt; nec intellexerunt in illa scena, et vanis et cito diffidentibus bonis præfulgente, ex eo tempora ipsos nihil non adversi expectare debuisse, ex quo nihil veri audire poterunt. » Subdit exemplum Xerxis, cui Græcos invasuro omnes assentabantur, quasi mox eos tantis copiis obruret; solus Demaratus dixit: « Illam ipsam qua sibi placeret multitudinem indigestam et gravem, metuendam esse ducenti; non enim vires, sed pondus habere; immoedia nunquam regi posse, nec diu durare quidquid regi non potest: a paucos Græcos occupatos Thermopylarum angustias, et Persis omnibus restituros. Itaque accidit, « stratusque per totam Græciam passim Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba distaret, a pudore quam danno miserio, Demarato gratias egit, quod solus sibi verum dixisset, et permisit petere quod vellet; petit ille, ut Sardes maximam Asiæ civitatem curru vedus intraret, rectam

capite tharum gerens. » Et Augusti Caesaris, qui filiae suae Julie stupra indignans publicavit; inde pudore suffusus et gemens: « floram, ait, nihil mihi accidisset, si aut Agrippa aut Mecenas vixisset. » Concludit: « Plenas aures adulationibus aliquando vos vera intrat. Da consilium utile. Queris quid felici prestare possis? Effice, ne felicitas tua credat, ut sciat illam multis et fidis manibus continentam; mobilia esse quae dedit casus, et majore cursu fugere quam veniunt, saepe inter fortunam maximam et ultimam nihil interesse. »

REDIME.— Arabicus Antiochenus vertit: *Peccata tua elemosynis imolge, vel operi*. Arabica vox proprie dicitur de sindone, qua sepeliendi involuntur, ut peccata cum calavere, elemosynas cum sindone confrangerent. Arabicus Alexandrinus vertit: *Remissionem pro peccatis tuis postula elemosynis, et operi, et miserationem super (erga) infirmos pro iniquitatibus tuis*. Hinc S. Augustinus, lib. XI de Civit. xxxvii, ait quosdam sine elemosynis non posse salvari, quia peccatis aut cupiditatibus suis ita ireturi sunt, ut nisi pauperum precibus ordinaria gratia majorem et potentiorum obtineant, ab his se expedire non possint.

Pari modo Zeno Imperator per elemosynam punitionem Dei evasit. Audi Joannem Moschum in *Prato spiritu*, cap. clxxxv: « Narravit, inquit, nobis quidam Patrum de Zenone Imperatore dicens, quod mulierem quandam in filia ipsius injuriose traxerunt. Haec autem vacabat in templo Dominae nostrae S. Dei Genitricis, orans et deprecans, et cum lacrymis dicens: Vindica me de Zenone Imperatore. Cum ergo multis diebus hoc faceret, apparuit ei sancta Dei genitrix, dicens: Crede mihi, mulier, ultionem tuam saepe facere volui, sed manus ejus prohibet me. Erat enim valde misericors, et elemosynas faciens. » Merito ergo ait Ezech. cap. iii, 33: « Ignem ardentem exstinguat aqua, et elemosyna resitit peccatis. » In quem locum scribens S. Ambrosius comparat elemosynam aquae baptismi: « Elemosyna, inquit, quodam modo est aliquid animarum lavaerum, ut, si quis forte post baptismum humana fragilitate deliquerit, superis et ut iterum elemosynas emundetur. » Concedatur ergo, quasi alter Daniel, crebro peccatoribus suadet et inculcat elemosynam. Nam, ut ait S. Augustinus, *homil. 29* inter 50: « Sacrificium christianorum est elemosyna in pauperes; hinc enim Deus fit peccatis propitius. » Vide ea quae de elemosyna annotavi *Deuteron. xxvi*, sub finem capituli.

Audi testamentum Petri Domini Sore et Arpini, ejusque conjugis Dode anno Domini 1030, apud Baronium: « Cepimus, inquit, cogitare intra nosmetipsos qualiter in peccatis concepti et nati sumus, et qualiter ab infantia nostra, die noctuque horis et momentis innumerabilia peccata commisimus, et qualiter in illo terribili judicio de omnibus factis nostris et cogitationibus Deo ra-

tionem reddiduri sumus, et qualiter ab illo aequissimo iudice unusquisque recipiet secundum opera sua; et rursus dum cogitare copimus, qualiter impij et peccatores, qui hic peccata redimere negligunt, in illam pavendam poenam perpetuam cum diabolo damnabuntur, et quia iusti et electi dei in illa aeterna beatitudine cum Domino gloriantur; subito respexit nos divina pietas, et compunctum est cor nostrum cum tremore et aestuatione cordis; et cepimus cogitare et querere consilium a sacerdotibus, et religiosi viris, qualiter innumerabilia peccata nostra redimere potuissemus, et ab ira aeterni iudicis et a poena aeterna evadere. Accepimus consilium ab eis; praeterquam renuntiare saeculo, nihil esse melius quam elemosynarum virtutem, et de propriis rebus et substantiis monasterium construere, et ibidem coetus monachorum Deo famulantium coadunare, et ibi secundum regulam et normam beati Benedicti laudem Deo resonare, et vota persolvere, et omni tempore pro animabus nostris incessanter orare. Hoc consilium ab eis lucriferi et ardentissimo amore accepimus. Igitur construximus ecclesiam in honorem Domini nostri Jesu Christi, et sanctae Dei Genitricis et Virginis Mariae, et tradidimus eam in manus viri venerabilis Domini Dominici sacerdotis, et Abbatis, et ibi eum Abbatem constituimus ubi monasterium construxisset, et coetus monachorum Deo famulantium eo advocasset, etc.

Nota: Elemosyna redimit peccata. *Primo*, quia peccatorem disponit ad gratiam, et ad peccati remissionem, eamque instar orationis a Deo emerit et impetrat.

Secundo, quia remissa culpa, meretur ex condigno remissionem poenae reliquae.

Tertio, etiamsi non meretur semper culpae et poenae aeternae, tamen temporalis poenae remissionem fere meretur, ut scilicet Deus plagas suas talibus in hac vita non immittat: idque hic etiam appositum est. Nam S. Hieronymus et alii putant Nabuchodonosorem fecisse elemosynas, ideoque ad duodecim menses dilatam esse Dei contra eum sententiam, donec rursus bonum elementie amissit malo superbiae, *vers. 27*. Unde pro eo quod nos habemus: *Forsitan ignoscet delictis tuis; Chaldaice est: Forsitan prolongatio erit pacis et prosperitatis tuae.*

26. POST FINEM DUODECIM MENSURUM. — Distulit Deus sententiae suae in regem late executionem ad duodecim menses, ut ei daret spatium penitentiae. Ita Theodoretus.

27. AIT: NONNE HEC EST BABYLON? — Dixit haec rex ingenti fastu, cum oblivione et contemptu Dei, unde ait: « Quam ego aedificavi, » non Deus. Videtur ergo somnium et somni interpretationem oblitus esse, aut parvipendisse, ac remisse ad ingenium suamque arrogantiam. Nota: Turris Babel, et Babylon urbs condita fuit a Nemrod, sive Belo, qui fuit pater Nini; aucta est a Semiramide,

sed poenae eversa, restituta est a Nabuchodonosore et magnificentissimis operibus adornata. Habebat enim Babylon, teste Herodoto, lib. I, in ambitu murorum stadia 480, muri crassi erant 30 cubitos, alti 200 cubitos: in his erant centum portae aereae. Addi Diodorus, lib. III, urbis Babylonis muros adeo latos fuisse, ut per eos sex curus simul procedere possent, et Aristoteles, lib. III *Polit.* cap. ii, tantam ait fuisse Babylonem, ut urbe ab hostibus capta, per triduum incolae alterius partis urbis eam esse captam non senserint: Babylon ergo habita fuit orbis miraculum, et unum ex septem mirabilibus mundi, de quo Marialis in *Ampliatheatro*, epigram. 1:

Babara pyramidum silicat miracula Memphis,
Assiduis jacet nec Babylonia labor.

28. QUINQUE SERMO ADHUC ESSET IN ORE REGIS, VOX DE COELO RUIT. — Vide hic quam Deus exsecratur superbiam, quamque subito superbus et caelo sideret et fulminet. Ita Saulus tumens et saeviens in christianos percussus et percussus caelesti voce: « Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare; » victus manus dedit Deo, *Act. ix*. Sic superbis Iudeis a Deo prostrandis ait Isaias, cap. lvi, 6: « Vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. » Et de superbo Sennacherib, cap. xxx, 31: « A voce Domini pavebit Assur virga percussus. » Et cap. xxxiii, 3: « A voce angeli fugerunt populi. » Et *Jos. cap. ii, 11*: « Deus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: magnus enim dies Domini, et terribilis valde, et quis sustinebit eum? » cum sollicit in die iudicii superbus sua voce: « He, maleficus, in ignem aeternum, » adiget in tartara. Nam, ut ait David *II Reg. xxiii, 14*: « Tonabit de caelo Dominus, et Excelsus dabit vocem suam. » Sic Joannes, *Apoc. vii, 10*, auditivum vocem angeli, quasi a aquila volantis per medium caeli, dicentis voce magna: *Vae, va, va, habitantibus in terra!*

30. EX HOMINIBUS ABIECTUS EST. — Cum Nabuchodonosor tanquam amens et insanus ejectus fuit, tunc regnum Chaldaeorum per septennium administravit Evilmorodach ejus filius, vel optimates, qui juxta vaticinium Danielis per septennium expectaverunt, ut Nabuchodonosorem mentis restitutum reciperent, ut indicatur *vers. 33* (1).

DONEC CAPILLI EJUS IN SIMILITUDINEM AQUILARUM CRESCERENT. — Pro *aquilum* Septuaginta habent *serpens*, id est *leorum*; unde Epiphanius et Dorotheus hauserunt suam sententiam de rege in leonem transformato, ut dixi *vers. 13*. Verum Chaldaeus et Latina habent *aquilum*, non *leom*.

Quares, quomodo capilli ejus « in similitudinem » non bovis, sed aquilarum creverint? *Primo*, Maldonatus censet in rege nihil preter unguis et capillos fuisse immutatum, sed haec sola feruntur in morem excrevisse. Verum contrarium est verum, ut dixi *vers. 13*.

Secundo, Lyranus, *in similitudinem aquilarum*, exponit, q. d. *In longitudinem alarum aquile.*

Biblii. des empires de Ninive, etc.; Annales de Philosophie clere. tom. xxxviii, pag. 263, assertit septem tantum dies morbo laborasse, quem febrem ardentem vocat, et non septem annos, ut prius Josephus scripsit. Cui tamen sententia plene accedere non audeamus. Si autem vox *septem* pro *anno* acceptanda esset, determinatus numerus non regis tantum adhibetur, atque aliquos annos significare possit, prout *vox septem* usurpat *Gen. cap. xxxii, 3; Prov. cap. xxiv, 16; xvi, 25; Isai. cap. iv, 1; Jerem. cap. xv, 9, etc., etc.*

Secundo, ceterum, si etiam Nabuchodonosor septem annis integris cum feris fuisset, an Deus qui superbum hunc impiumque regem in exemplum aliorum insipienter punire voluit, illum gramina comedentem, rore pluviae irrigatum, vivum servare a feris incolumem praestare, eique regnum conservare nequiverit? Perdurantibus hujus regis insaniam, imperi habens tenues magnates usquequatum samaritanos, in quo suis commotis insensibiles, cum regis mutatio in Oriente fere semper immensis privationem pro optimatibus importabat.

Tertio, credimus ergo Nabuchodonosor ab humano commutatum fuisse (18), in eo sensu quod desitit esse humanum, ut ferinae indolis feret et cor ferae significare mentis stupiditatem et saevitiam.

Communitur creditur, ut Calmetus, Nabuchodonosorem per effectum potentiae divinae in hunc morbum qui lycanthropia dicitur, incidisse: hic princeps itaque similiter credens se bovem esse factum, manibus pedibusque incedere, herbas comedere, capite ut coribus petere, rare contumari, societatem hominum fingere, atque carissimum, hircum et unguis ut animal nutrire incognit. Ejus anteloc hoc portum atomi illi experient et ligaverunt, ut Daniel (cap. iv, 12) observat: Alligatur vinculo aere et ferreo. Cum illo egerunt ut cum insanis et furibundis agi solet.... Tandem Nabuchodonosor fugam evasit, et rure ut bestia vixit. Ejusmodi morbi medicis minime ignoti sunt, paucique libri medicorum de illis silent. Vide *Dict. Bibl., art. Lycanthropia*.

Quarto, nihil mirum si historia profana hujus facti non meminit, quia nulla historia regni Babylonici Nabuchodonosori coeva ad nos pervenit. Ceterum vestigia illius occurrunt in auctoribus profanis posterioribus, ut ex Beosso Fl. Josephus, *Contra Apion.* lib. I, cap. xi, expressis verbis dicit, Nabuchodonosorem, cum celeberrimus Babylonis muros construxerat cepisset, in *urbem incandescere*, et postquam quadraginta annis regressus, vita functum fuisse. Aegyptum apud Eusebium (*Præpar. lib. IX, cap. xii, ex Megasthenes*) refert Nabuchodonosorem palatinum suum concessisse, illi praedixisse Babylonem a Media et Persia expugnandam esse, atque illico disparuisse. E quibus veritatem de Nabuchodonosori ob mortuum lycanthropia a Deo immisum inter feras recessu casti clare educere licet.

(1) Quae hoc versu narratur facta, ita incongrua et incredibilia visa sunt pluribus recentioribus Germaniae interpretibus, ut hujus narrationis summam omnino in dubium revocare maluerint, quam quolibet hujus interpretationem admittere. Ceterum, cum omnino veteres et a tempore S. Hieronymi jam factas et solutas difficultates refricent rationalista Bertholdius, Bleekus, Kirrus, Rosenmüller, His expendendis immorari prolixius inutile existimamus. Haec tantum notanda: *primo*, voces *septem tempora*, *vers. 22*, hic non necessario septem annos signi fiant, sed possunt indicare septem menses, aut cum Orientales annum in sex partes seu tempora dividerent, quatuordecim menses. S. de Sauloy, *Chronolog.*

Verum alarum hic nulla est mutatio, nec recte capilli hominialis, sed capillis aquilae comparantur. Tertio, melius Vatablus explicat et vertit: *Ut ptilorum capia aquilis, et unguibus similibus evideret volucribus*: Chaldea enim ad verbum habent: *Donae pili ejus multiplicarentur instar aquilarum*. Pili ergo aquilae potius quam bovis (cui inaccessus et forma similis erat) comparantur ejus pili, primo, ob copiam et densitatem: aquila enim toto corpore pilis est densa, iisque quasi involuta, ut leo suis jubis, praesertim ea quae dicitur Ossifraga: sic erat et rex. Secundo, ob colorem: sicut enim pili aquilae sunt nigri admodum, ita erant et regis: idque fiebat ex copia melancholiae, quae crassissimam fuliginem exhalat, ex qua pili hi generantur, ut ex Valesio dicitur vers. 13. Tertio, ob prolixitatem et formam. Sicut enim pili in capite aquilae, puta cristae, sunt prolixae, erectae, crispae, horridae et minaces: sic erant et capilli regis semper crescentes, et nunquam detonsi.

Porro apte pilos habuit aquilae rapaces, et ungues avium rapacium: quia haec fuit penna et symbolum ejus rapacitatis, qua omnes gentes, earumque regna et opes diripiunt; unde a Jeremia, cap. iv, 7, vocatur: « praedo gentium, » et ab Ezechiele, cap. xvii, 3, « aquila grandis magnarum alarum, » etc. Rapacitas autem haec notatur in pilis. Nam aquilae pilos et pennas esse rapaces et voraces docet Ulysses Aldrovandus, lib. I *Ornitholog.* cap. *De aquila*, pag. 24, ubi de aquila sic scribit: « Pennas habet firmitate ac duritie insigni, quae (ut experientia multorum et auctoritate didici) pennas aliarum avium, praesertim anserum et columbarum, permixtae absumunt, itaque forsam ob latentem quandam, quae praedicta sint, vim. Avis enim ipsa dum vivit, reliquis omnibus volucribus infusa est, itaque derivari vim illam animalem in res quoque ejus exanimas, per sympathiae contagionem, non improbandum est; ut rei eventus docuit etiam in interemptis, super quos paterator sceleris vel casu, vel ad testandam conscientiam adductus fuerit: » presente enim homicida, corpus ab eo occisum cruorem emittit, de quo dixi *Deuter.* xxi, 1 et sequent.

31. VIVENTEM IN SEPTEMBERNE LAUDAVI. — Chaldaeus, *viventem saeculorum*, quem Syri vocant, *gigantem saeculorum*, ut dixi *Isaia* lvi, 15. Huc alludit S. Joannes, *Apoc.* cap. x, 6, et alibi, ubi Deum vocat *viventem in saecula saeculorum*.

32. IN VIRTUTIBUS COELI. — Chaldaeus *כוכבין becheli*, id est in exercitu, vel robore, scilicet stellarum et angelorum coeli.

33. IN IPSO TEMPORE SENSUS MEUS REVERSUS EST AD ME. — Dorotheus in *Synopsi*, et Epiphanius in *Vita Danielis*, tradunt septem annos supplicio regis a Deo praefinitos, per praeces Danielis contractos fuisse ad septem menses: ergo septem mensibus eum vixisse ut bestiam, reliquis vero sex annis et quinque mensibus, eum menti restitutum fuisse, non tameno regno; sed egisse penitentiam,

eaque meritum fuisse ut restitueretur in regnum. Verum ex hoc versu patet hanc esse fabellam; hic enim dicitur quod eodem tempore rex simul restitutus sit menti et regno; scilicet postquam septem annos egisset cum bestis. Idem comminatus ei fuit Deus vers. 22.

Moraliter Tertullianus, lib. *De Penitentia*, in fine ex hoc loco hortatur peccatores ad penitentiam, dicens: « Mute animae medicinas sibi divinitus attributas agnosceant. Cervus sagitta transfixus, ut ferrum et irrevocabiles moras ejus de vulnere expellat, scit sibi dictamno medendum. Hirundo, si excocaverit pullos, novit illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator, restituendo sibi insulutam a Domino exomologesin sciens, praeteribit illam, quae Babylonium regem in regna restituit? Diu enim penitentiam Domino immolat, septenni squalore exomologesin operatus, unguinum aequilibrium in morem effatione, et capilli incuria horrorem looninum preferente. Proh maie tractationis! Quem homines perhorrebant Deus recipiebat. » Rursum dices hic prospera hominibus, praesertim principibus, eripere mentem, adversa reddere. Hinc Zeno dicebat, « se tum prospere navigasse posteaquam naufragium fecerat; » lapsus enim casusque docent cautelem et sapientiam. Ita videmus homines opibus et luxu diffluentes ad frugem redire, si Deus illis opes eripiat, et ad mantem redigat. Sapienter Artabanus, suadens modestiam Xerxi: « Gaudet, inquit, Deus eminentissima quaeque deprimere: quia neminem alium quam seipsum, sinit de se magnifice sentire. » Sic Deus, ait Claudianus in *Epiqr.*:

Ingentes quercus, ancessas fulminat ornos.

Et Seneca in *Aganema*:

Torris pluvio vapulat Austro,
Quicquid in altum
Fortuna tulit, ruitura levat.

Sic aquila in altum levat testudinem, ut eam ex altiori loco saxo illidens, magis frangat et extenteret. In Nabuchodonosore vera extiterunt tria illa aurea Ptolemaei axiomata, quae in ejus Vita habentur, initio *Almagesti*. Primo: « Inspiens est, qui sui ipsius ignorat quantitatem. » Rex enim hic multo majorem se aestimabat, quam revera erat. Secundo: « Cum aliquis sibi placet, ad hoc deductus est, ut ira Dei sit super ipsum. » Tertio: « Qui in dignitate sua multum extollitur, in amissione ejus multum deprimitur. » Pulchre et vere auctor serm. *ad Fratres in eremo*, serm. 12, apud S. Augustinum, tom. X: « O sancta, ait, humilitas, quam dissimilis es superbiae! Ipsa superbia, fratres mei, Luciferum de caelo dejecit; sed humilitas Dei Filium incarnavit. Ipsa superbia Adam de paradiso expulit; sed humilitas latronem in paradysum introduxit. Superbia gigantum linguas divisit et confudit; sed humilitas cunctas

congregavit dispersas. Superbia Nabuchodonosorem in bestiam transmutavit; sed humilitas Joseph principem Egypti constituit. Superbia Pharaonem submersit; sed humilitas Moysen exaltavit. » Et Sapiens, *Prov.* xi, 2: « Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia. » Et Christus: « Qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. » Narratur de S. Francisco in *Chron. Ord. Min.* part. I, lib. VII, cap. v, quod, cum S. Egidius narreretur lapsus fratris Eliae, qui vir doctus, fuerat minister generalis Or^onis sui, et jam erat apostata, et excommunicatus, quia adhaerebat Frederico II imperatori hosti Ecclesiae; projecit se in terram, illamque arcte stringens dixerit: « Volo descendere quantum possum, quia Elias cecidit, eo quod altius aequo voluit ascendere. »

Vers. 34.
Nabuchodonosor conversus est salvatus videtur.

34. NUNC Igitur ego Nabuchodonosor laudo, etc. REGEM COELI. — Hinc probabile est Nabuchodonosorem haec septennalis poena serio ad Deum verum fuisse conversum, totoque corde fuisse contritum et humiliatum, ac proinde justificatum esse, et cum paulo post obierit, salvatum videri. Ita Josephus Dorotheus in *Synopsi*, Epiphanius in *Vita Danielis*, Lyranus, *Cartusianus*, et favent Theodoretus et S. Augustinus, *epist.* 122. Anni vero theudem in *Vita Danielis*: « Cum, inquit, Nabuchodonosor peccatorum suorum remissionem adeptus esset, dedit Propheta regnum suum, et nec panem, nec carnem comedit, nec vinum bibit, Domino confessus. Nam hoc illi Daniel preceperat, ut leguminibus et herba vesens Dominum placeret. » Additque: « Volebat eum (Danielem) coheredem constituere filiorum suorum. Sed vir sanctus dicebat: Propitius sis mihi, Domine, ne deseram hereditatem patrum meorum, et adhaeream hereditati incircumcisorum. » Eadem habet Epiphanius in *Daniele*, scilicet quod post penitentiam, veniam et restitutionem in regnum, carne et vino abstinuit, ac leguminibus vixerit. Secus fuit de Pharaone, qui per flagella et miracula Dei magis obduruit, et in sua obduratione mortuus est, ac mersus in mari Rubro, ideoque damnatus. Haec sunt disparia iudicia Dei: nam, ut ait S. Paulus, Deus, « ejus vult miseretur, et quem vult indurat. » Rursum ecce Nabuchodonosor rex, qui tota vita impissime vixerat, in fine vitae convertitur et salvatur: e contrario Salomon, qui a puero pie et religiose vixerat, in senio a mulieribus depravatus idola coluit, ideoque multi putant eum esse damnatum.

Dices: De rege Babylonis dicitur, *Isaia* xiv, 11: « Detracta est ad inferos superbia tua: » ergo Nabuchodonosor est damnatus in inferno. Respondedo primo, Isaiam loqui de excidio Babylonis, ac proinde loqui non tam de Nabuchodonosore, quam de Balsasare (sub eo enim et cum eo excaisa est Babylon), idque sub specie et typo Luciferi: Luciferi enim qui voluit in caelum descendere,

proprie competit: et detracta est ad inferos superbia tua. Respondedo secundo, Pererius, ista de Nabuchodonosore dici non absolute et propheticè, sed comminatorie: aut si quis absolute ea dicit velit, quod verius videtur, symbolice accipienda esse, ac tantum significare summam regis abjectionem et miseriam; sicut per ejusdem ascensum in caelum non proprie ascensus iste, sed symbolice summa ejus gloria et fastum significatur.

Dices secundo: Hic vers. 5, Nabuchodonosor jam conversus Belum adhuc vocat suum deum; ergo non videtur plane abiectione Belum, nec plane fuisse conversus. Respondedo: Rex ibi narrat tantum quod Danieli puero olim dederit nomen Baltassar, secundum nomen dei sui, puta quod a Baal, vel Bel, quum tunc colebat, vocari eum Baltassar, non autem dicit se etiamnum Belum colere. Similiter quod ibidem Danielem spiritum sanctorum deorum habere asserit, tantum commemorat sua verba, quibus ipse compellavit Danielem ante suam conversionem, puta ante somnii interpretationem. Fateor tamen haec argumenta dubiam facere conversionem et salutem Nabuchodonosoris, praesertim cum non legatur idola abiectione Judaeo et captivitate dimissis, tyrannice occupata restituisse, aliaque verae penitentiae signa edidisse: illud tantum legitur, quod Evilmerodach mox ut regnum successit, exaltavit Joachin regem Juda in Babylone captivum, idque forte quia pater moriens hoc et alia ei commendavit. Denique vis simile somnium? Accipe.

Constans Imperator nepos Heraclii Imperatoris monothelita, qui Martinus Romanum Pontificem per Calliopam Romae dole cepit, et in exilio aeternum confect, persequente eum Dei vindicta, anno Christi 654, bello navali cum Mahuvia Sarracenorum principe decertaturus, nocte vidit visum. Nam cum esset in Lycia, visus est sibi esse Thessalonicae. Expergefactus narravit somnium conjectori cuidam. Qui ait: O Imperator, ulinam ne dormisses, nec somnium aspexisses! Nam esse Thessalonicae, hic *adip visum*, innuit, quod interpretatur, *alteri cede victoriam*, id est, ad inimicum tuum victoria vertitur. *Ita factum*: nam inito praeco Constans succubuit, et vix mulata veste effugit, inquit Theophanes, anno 13 Constantis Imperatoris.

Idem Constans, sceleribus scelera jungens, fratrum suum Theodosium interfecit: interfecit ipsi Constanti crebro per quietem visus est habitus diaconi, poculum sanguine plenum porrigenis, atque dicens: « Bibe, frater; » ac si diceret: Inebriare fratrem sanguine quem fudisti. Quare quasi alter Cain cogitavit Constans in Siciliam fugere: fugit, atque Syracusis in balneo occisus est a quodam Andrea Troili filio, uti ex Anastasio, Paulo Diacono et Theophane narrat Baronius, anno Christi 660.